

הלוח העברי הקבוע

עלי מרצבך

קראתי בעניין רב את הסקירה של פרופ' חיים הלפרן, "הלוח העברי הקבוע", שהתפרסמה בגליון הראשון של בד"ד.

המחבר מזכיר את הבעיה המפורסמת, שבשנים מסוימות היום הראשון של פסח חל אחרי יותר משלושים יום מיום התקופה, וכותב: "אין שום בעיה הלכתית באיחור הזה, כי הרמב"ם פוסק במפורש שלפעמים 'אף על פי שהתקופה קודם לשה עשר בניסן הרי הן מעברין'" (עמ' 100).

ופלא בעיני דברים אלו, מכיוון שהרמב"ם (הלכות קידוש החודש פ"ד ה"ג) אומר זאת רק כאשר מתקיימים שני הסימנים האחרים — "לא הגיע האביב ולא צמחו פירות האילן". אם מתקיימים סימנים אלו מעברים, אפילו אם הסימן השלישי — התקופה — לא זו בלבד שאינו דורש עיבור אלא אפילו אוסרו. לשון הרמב"ם ברורה מאוד, וכך אומרים כל הפוסקים.

אכן, בעיית פסח שחל שלושים יום אחרי תחילת האביב היא שאלה שנוגעת לנו בכל שנה שמינית של מחזור הלבנה, ורבים טיפלו בה. בפרט, הרב ד"ר יונה מרצבך (שהיה מראשי ישיבת "קול תורה" בירושלים) כתב לא פחות מ-16 מאמרים בנושא הלוח העברי, ובמאמרו "חודשי חמה והלכות התלויות בהם" (פורסם פעם ראשונה בספר הזכרון לר' יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל, ואח"כ בספר עלה יונה — אסופת מאמרים וכתבים, תשמ"ט) הוא מתייחס לשאלה זו. אחרי דיון בירושלמי, בבבלי ובפוסקים, הוא מציע את הפתרון הבא:

אלא שיש שהעיר שעל כל פנים דבר אחד נצטרך שלא יהיה פסח אחרי ארבעים וארבעה יום מתקופה של ניסן, שכן כתב רש"י (ר"ה כא ע"א) שאם בעיבור שנה תקופה של ניסן תפול באדר שני מושך ניסן של חמה בתוך חידוש — חציו הראשון — של ניסן של לבנה, ומרמז בזה שכך קויים דין של שמור את חודש האביב, אבל אילו היתה תקופת ניסן מוקדמת יותר, ועוד לפני ראש חודש אדר שני, היה אסור להוסיף חודש, שניסן של תמה לא היה אז נמשך לניסן של לבנה כלל. אך הפוסקים אף תנאי זה לא הזכירו.

תשובה לתגובה

חיים הלפרן

בתשובה למכתבו של פרופ' מרצבך, אשתדל להסביר ולנמק מה שכתבתי במאמרי על הלוח ש"אין שום בעיה הלכתית באיחור הזה" שיום ראשון של פסח יחול יותר משלושים יום אחרי תקופת ניסן.

כמו שביאר הגר"ז סלוביצ'יק בקונטרס על הלכות קידוש החודש, יש לחלק בשיטת הרמב"ם, בין דין עיבור של "שמור את חודש האביב" ובין דין אחר "שבית דין מעברים את השנה לצורך אף שאין לזה שייכות לזמן כלל", כלומר בין עיבור השנה משום הזמן ובין עיבור משום הצורך. ייתכן שטעיתי והטעיתי כשציטטתי את לשון הרמב"ם מפרק ד הלכה ג, ששם מדובר על עיבור משום הזמן, שבהקשר אליו פרופ' מרצבך ודאי צודק שצריכים שני הסימנים האחרים. עשיתי כך רק משום שבעיבור משום הצורך הנידון בהלכה ה, שגם אז ניתן לעבר אע"פ שהאביב קודם לשישה עשר בניסן, אין הרמב"ם תורר על לשונו שבהלכה ג.

ועכשיו, הגם שלא קראתי את המאמרים שהזכיר פרופ' מרצבך, אסביר את גישתי לבעיה ראת משמעות דברי. כמו שמבאר הגר"ז, לשיטת הרמב"ם לומדים מהמצווה המפורשת בתורה "שמור את חודש האביב" כי אסור שיחול חג הפסח לפני האביב, המוגדר או ע"י התקופה או ע"י שני הסימנים שבהלכה ג, ולפי הלכות ה וטז בפרק ד, עיבור משום הצורך יכול לאחר את חג הפסח, אבל לא להקדימו לפני האביב מפני האיסור הנ"ל. לשיטת הרמב"ם בפרק ה, שחשוב הלוח בזמן הזה הוא הלכה למשה מסיני, אילו ההבדל בין שנת החמה לשנת הלוח היה בכיוון ההפוך, כך שלפעמים היה חל פסח לפני התקופה, היחה בעיה רצינית של סתירה בין הלכה למשה מסיני ובין המצווה הזאת. גם לשיטת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות מצוות עשה קנג, שר' הלל הנשיא עיבר את השנים עד לביאת הגואל, אין להקדים את חג הפסח לאביב בגלל האיסור הנ"ל. כשכתבתי במאמרי ש"אין שום בעיה הלכתית באיחור הזה" התכוונתי, שלשתי השיטות אין לנו הבעיה שהיתה קיימת אילו שנת החמה האמיתית היתה יותר ארוכה משנת החמה הממוצעת של הלוח הקבוע.

לגבי שיטת הרמב"ן הנ"ל, ניתן אולי להגיד כי בחלק מהשנים ר' הלל הנשיא עיבר משום הצורך, כי היתרון של לוח קבוע פשוט הוא בוודאי צורך גדול לכל עם ישראל. זה ייתכן רק אם רשימת הדברים שבהלכה ה שמעברים עליהם משום הצורך אינה שלמה, דבר שאינו ברור הן מלשון הרמב"ם (עיי' בהלכה ו) והן מלשון הגמרא שאותה הוא מצטט. גם אז, כמוזכר לעיל, אין להקדים את חג הפסח לאביב.